

Portfolio jako pomoc w kształceniu edukacji obywatelskiej

czyli praktyczny **poradnik** dla uczniów i nauczycieli

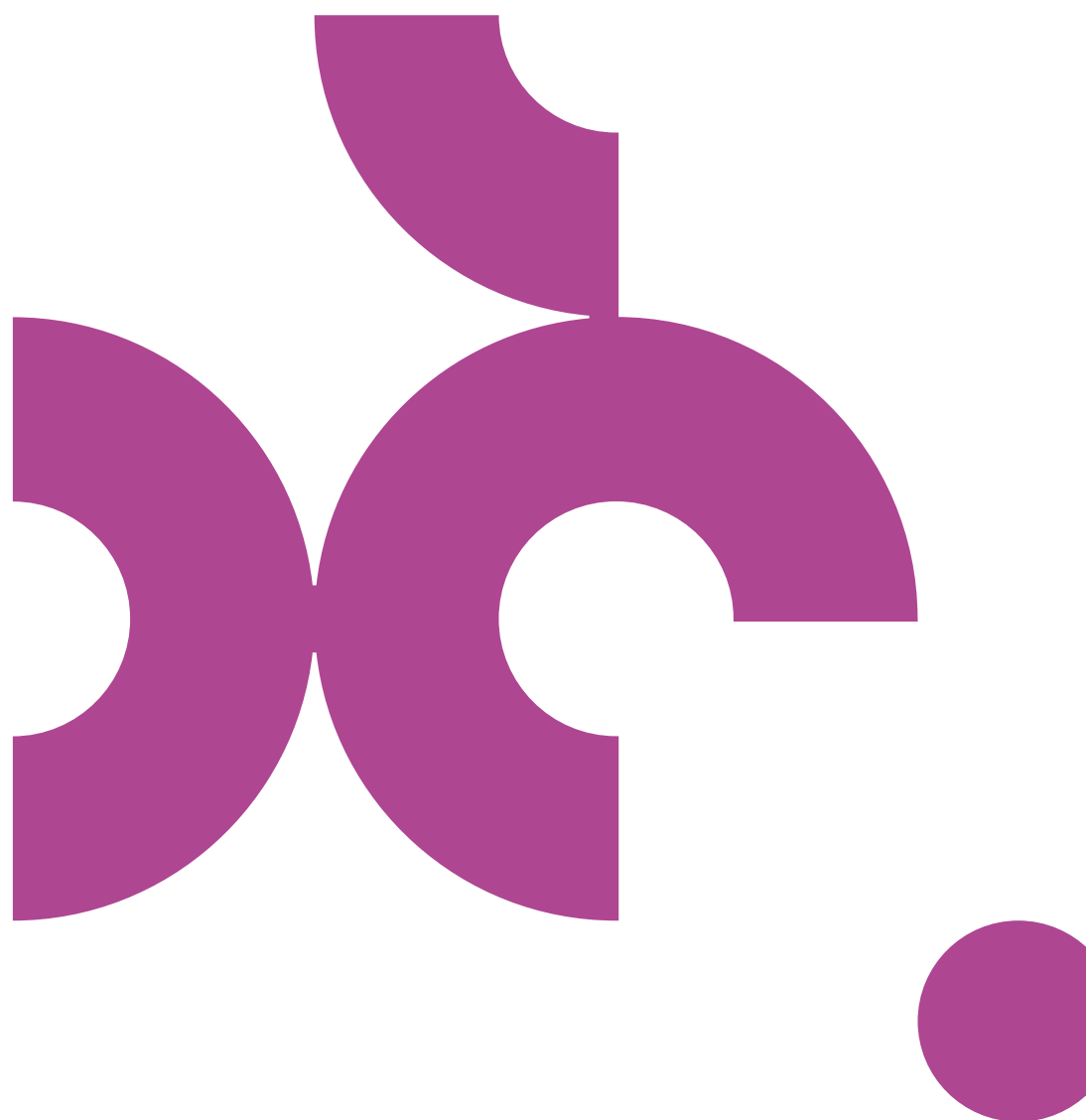
Autorka: Janina Stojak

Patronat honorowy

Materiał sfinansowano
ze środków Fundacji PZU
oraz Fundacji PKO Banku
Polskiego

Autorka:
Janina Stojak

Patronat honorowy

DLA KOGO JEST TEN PORADNIK

Poradnik, który oddajemy w wasze ręce, powstał z myślą o wszystkich osobach mających styczność z przedmiotem edukacja obywatelska i poszukujących inspiracji, wskazówek, rekomendacji lub odpowiedzi. Może on pomóc zarówno tym, którzy chcą z zaangażowaniem uczyć się tego przedmiotu, jak i tym, którzy pragną z satysfakcją i skutecznie prowadzić edukację obywatelską.

Adresujemy go przede wszystkim do uczniów szkół ponadpodstawowych, w których – zgodnie z obowiązującą podstawą programową – realizowany jest ten przedmiot, oraz do nauczycieli, którzy go prowadzą. Zachęcamy do lektury także każdą inną osobę zainteresowaną tą tematyką.

JAK KORZYSTAĆ Z PORADNIKA

W poradniku NAUCZYCIELE znajdą zarówno ogólne informacje o tym, czym jest portfolio, jak i praktyczne wskazówki dotyczące jego prowadzenia – do wykorzystania w pracy z uczniami. Zamieszczamy również konkretne materiały, takie jak karty pracy, listy kompetencji czy wzory formatek informacji zwrotnych, które można od razu zastosować w codziennej praktyce.

UCZNIOWIE natomiast otrzymają odpowiedzi, jak prowadzić portfolio, co może się w nim znaleźć, na co warto zwrócić uwagę oraz w jaki sposób dokumentować i monitorować własną pracę.

W poradniku wyraźnie oznaczyliśmy, które treści są przeznaczone przede wszystkim dla nauczycieli, które dla uczniów, a które mogą być przydatne obu grupom.

Życzymy przyjemnej lektury oraz by poradnik okazał się pomocny w budowaniu poczucia sprawczości i satysfakcji zarówno w nauczaniu, jak i w uczeniu się.

DLACZEGO PORTFOLIO, CZYLI O SPRAWCZOŚCI UCZNIA

Portfolio jest metodą, która doskonale wpisuje się w standardy procesu nauczania i uczenia się ujęte w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Znajdziemy w nim m.in. takie informacje, jak:

„W procesie nauczania uwzględnia się wspieranie poczucia sprawczości uczniów i uczennic.

- Nauczyciele i nauczycielki wspierają motywację wewnętrzną uczniów i uczennic, ograniczając stosowanie narzędzi odwołujących się do motywacji zewnętrznej, w tym odnoszenie się wyłącznie do stopni, nagradzania i karania, do sytuacji, w których jest to niezbędne. Doceniają wysiłek i wytrwałość osób uczących się jako kluczowe elementy oraz warunki systematycznego rozwoju.

- Uczniowie i uczennice uzyskują i ponoszą odpowiedzialność za własne uczenie się, czemu sprzyjają stosowane przez nauczycieli sposoby monitorowania i oceniania.
- Nauczyciele i nauczycielki wspierają rozwój kompetencji metapoznawczych, takich jak refleksja, analiza własnego myślenia, w tym rozpoznawania i korygowania strategii poznawczych oraz samodzielne wyznaczanie własnych celów edukacyjnych”.¹

Wszystko, o czym mowa we fragmencie o sprawczości uczniów, adekwatne jest do funkcji, jakie pełni portfolio. Będzie o tym więcej w dalszej części poradnika.

W zapisach podstawy programowej kształcenia ogólnego czytamy też o kierunkach oceniania:

„Ocenianie bieżące:

- Wprowadzenie mechanizmów umożliwiających uczniom autorefleksję nad procesem uczenia się.
- Sugerowanie różnorodnych form zbierania dowodów uczenia się (np. praca z błędem, obserwacja, portfolio).
- Zachęcanie do oceniania zespołowego oraz wspólnego poszukiwania sposobów wspierania rozwoju ucznia”.²

Takie podejście jest w pełni spójne z ideą pracy metodą portfolio (jednoznacznie sugerowanym w drugim podpunkcie), która umożliwia uczniom systematyczne dokumentowanie postępów, refleksję nad własnym rozwojem oraz świadome planowanie dalszych działań edukacyjnych.

CO TO JEST PORTFOLIO

Istnieje oczywiście możliwość tworzenia elektronicznej wersji portfolio, np. na dysku Google. Tu jednak polecamy jego papierową wersję, ponieważ pozwala ona na bardziej bezpośrednią i kontrolowaną prezentację zawartości, pozostawia trwalsze i bardziej profesjonalne wrażenie u odbiorcy, eliminuje ryzyko problemów technicznych. Dodatkowo pojawia się aspekt psychologiczny, bo dotyk i kontakt z fizycznym dokumentem może powodować większe zaangażowanie zarówno twórcy, jak i odbiorcy „teczki”.

W zależności od kontekstu portfolio może mieć różne formy:

- **W edukacji** – to zestaw prac ucznia lub studenta (np. wypracowania, projekty, prezentacje, zdjęcia, notatki), który pokazuje, czego się nauczył, jakie zdobył umiejętności i w jaki sposób się rozwijał. Może obejmować także refleksje i samoocenę.

¹ K. Białek, A. Kapcia, G. Olszowska, M. Zambrowska, P. Zaremba, S. Żmijewska-Kwirąg, Zalecenia dotyczące oceniania. Wyniki prac zespołu funkcjonalnego IBE PIB, Warszawa 2024

² tamże

- **W pracy zawodowej** – to prezentacja dorobku, np. portfolio fotografa, grafika, architekta czy copywritera, gdzie pokazuje się przykłady zrealizowanych projektów.
- **W rozwoju osobistym** – może pełnić funkcję dziennika rozwoju, dokumentującego cele, postępy, certyfikaty czy nowe kompetencje.

W podstawie programowej przedmiotu edukacja obywatelska widnieje zapis: „Uczeń dokumentuje podejmowane działania w sposób pozwalający na ich późniejszą prezentację klasie lub nauczycielowi. Polecaną formą dokumentacji jest indywidualne portfolio obywatelskie”.³ Portfolio jest więc w tym kontekście narzędziem, które pomaga zarówno dokumentować działania, jak i świadomie analizować swój proces uczenia się, np. przez zapisywanie obserwacji, planów i wniosków oraz dokonywanie samooceny. „To również narzędzie, które może zastosować nauczyciel, aby poznać indywidualne postępy ucznia i ocenić jego pracę, stosując informację zwrotną lub ocenę sumującą”.⁴

UCZENNICO, UCZNIU!

Portfolio to taki twój osobisty „zeszyt sukcesów” – miejsce, w którym zbierasz swoje prace, pomysły, notatki, zdjęcia i wszystko, co pokazuje, czego się nauczyłeś i co potrafisz.

Może zawierać:

- przykłady zadań, projektów i działań,
- twoje refleksje, co wyszło dobrze, a co można poprawić,
- plany i cele na przyszłość.

Dzięki portfolio możesz łatwo zobaczyć, jak się rozwijasz, i pokazać innym swoje umiejętności. To trochę jak twoja osobista historia nauki – opowiedziana obrazami, tekstami i pomysłami. Pamiętaj, że w dużym stopniu właśnie od ciebie będzie zależało, co będzie w twoim portfolio. Będziemy ci podsyłać propozycje i podpowiadać najlepsze rozwiązania, ale ostateczny wybór należy do ciebie.

³ Dziennik Ustaw RP, Poz. 382, ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI z dnia 6 marca 2025 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Warszawa 6 marca 2025, <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20250000382/O/D20250382.pdf> [dostęp 12.08.2025]

⁴ U. Małek Portfolio obywatelskie. Jak je budować i z niego korzystać w: U. Małek, O. Napiontek, K. Paździor, A. Rabiega, O. Wasilewska, J. Witkowski, Ł. Zamecki, M. Zaremba, Edukacja Obywatelska. Komentarz metodyczny do podstawy programowej przedmiotu, Warszawa 2025

MOŻLIWOŚCI PORTFOLIO, CZYLI JEGO POTENCJALNE FUNKCJE I ROLA

W edukacji obywatelskiej portfolio może spełniać różne funkcje (po co jest portfolio?; czym jest w danej sytuacji?). Niektóre z tych funkcji portfolio służą przede wszystkim nauczycielom (N), inne są przydatne przede wszystkim uczniom (U), a część z nich jest cenna dla obu tych grup [UN]). Przy poszczególnych punktach, w nawiasie umieszczamy adnotacje, dla której grupy wymieniona funkcja jest szczególnie istotna.

- **Planowanie działań (U)** – służy do organizowania procesu uczenia się i działań obywatelskich – tworzenia harmonogramów, list zadań oraz ustalania priorytetów pozwala lepiej zarządzać czasem i efektywnie realizować zaplanowane kroki.
- **Gromadzenie notatek i materiałów (U)** – to miejsce na przechowywanie istotnych informacji z różnych form zajęć: notatek z lekcji, materiałów z debat, warsztatów i projektów, które mogą posłużyć jako podstawa do dalszej pracy i refleksji.
- **Dokumentowanie (UN)** – portfolio to zbiór dowodów pracy ucznia: zdjęć z wydarzeń, nagrań, sprawozdań, dokumentacji projektów, dokumentacji działań obywatelskich. Wszystko to świadczy o realnym zaangażowaniu i efektach tych działań.
- **Autoewaluacja i autorefleksja (U)** – umożliwia uczniowi regularne zapisywanie własnych przemyśleń i wniosków na temat swojej pracy oraz postępów, a także ocenę mocnych stron i trudności, co wspiera rozwój samoświadomości i przyczynia się do brania odpowiedzialności za naukę.
- **Samokontrola rozwoju kompetencji (U)** – pomaga śledzić rozwój kluczowych kompetencji obywatelskich (np. komunikacja, współpraca, krytyczne myślenie), dając uczniowi narzędzie do oceny, jak zmieniają się jego umiejętności w czasie.
- **Monitorowanie procesu uczenia się (UN)** – dzięki systematycznemu zapisywaniu działań i refleksji, uczeń obserwuje rozwój swojego myślenia i postaw, co pozwala zauważyć zmiany w podejściu do problemów społecznych i obywatelskich. Nauczyciel obserwuje postępy i trudności ucznia na kolejnych etapach pracy.
- **Tworzenie obrazu procesu (UN)** – pokazuje całokształt pracy – od pierwszych pomysłów i planów, przez realizację, aż po efekt końcowy, co daje pełny obraz zaangażowania i przebiegu działań.
- **Prezentacja efektów pracy (UN)** – umożliwia przedstawienie swoich osiągnięć różnym odbiorcom: nauczycielom, kolegom, rodzicom czy lokalnej społeczności, co wzmacnia poczucie własnej wartości i motywuje do dalszej pracy.
- **Standaryzacja oceny pracy (N)** – pomaga wprowadzić (także gromadzić) przejrzyste i jednolite kryteria oceny, gdyż dokumentuje konkretne działania i efekty, które można oceniać według zdefiniowanych standardów, zwiększając tym samym obiektywność i jasność oceniania.

- Miejsce na informacje zwrotne (N) – zbiera komentarze, sugestie i oceny od nauczycieli oraz rówieśników, co umożliwia uczniowi analizę opinii i wdrażanie wskazówek do poprawy własnej pracy.
- Narzędzie współpracy (UN) – portfolio można udostępniać członkom grup projektowych, co ułatwia wspólne planowanie, dzielenie się pomysłami oraz tworzenie i ocenę wspólnych przedsięwzięć.
- Inspiracja i motywacja (U) – pełni funkcję skarbca inspiracji. Można w nim przechowywać cytaty, przykłady dobrych praktyk, materiały motywujące do działania obywatelskiego, co pobudza kreatywność i zaangażowanie.
- Przestrzeń dla twórczej ekspresji (U) – daje uczniowi możliwość wyrażenia siebie i swoich przemyśleń w różnorodny sposób – nie tylko tekstem, ale również rysunkami, infografikami, nagraniami audio-wideo, co rozwija kompetencje medialne i kreatywność.
- Dowód zaangażowania społecznego (UN) – dokumentuje udział ucznia w akcjach społecznych, wolontariacie czy projektach obywatelskich, co może być ważnym potwierdzeniem jego aktywności i odpowiedzialności obywatelskiej. Dla nauczycieli są to dowody na działanie uczniów pomocne w ocenie.
- Baza do dalszego rozwoju (UN) – zgromadzone materiały i dokumentacja mogą służyć jako podstawa do tworzenia CV, aplikacji na studia, do programów młodzieżowych czy jako element innego portfolio, wspierając dalszy rozwój edukacyjny i zawodowy.

UCZENNICO, UCZNIU! Jakie funkcje portfolio pełni dla ciebie?

Określanie i zapamiętywanie celów. Pomaga wybrać, co chcesz osiągnąć i nie tracić zapału do działania.

Planowanie działań. Pomaga dobrze rozłożyć czas, zaplanować zadania i zdecydować, co jest najważniejsze.

Gromadzenie notatek i materiałów. To miejsce, gdzie zbierasz wszystkie ważne informacje i materiały do nauki i projektów.

Samokontrola rozwoju kompetencji. Pozwala sprawdzać, jak twoje umiejętności rosną i zmieniają się z czasem.

Przestrzeń dla twórczej ekspresji. Możesz pokazać swoje pomysły i efekty pracy w ciekawy i oryginalny sposób.

Autoewaluacja i autorefleksja. Pomaga się zastanowić, co robisz dobrze, a co możesz poprawić.

Inspiracja i motywacja. Miejsce na cytaty, pomysły i rzeczy, które dodają ci energii do dalszej pracy.

JAK MOŻNA ZORGANIZOWAĆ EO PORTFOLIO (portfolio z edukacji obywatelskiej)?

Wielość możliwości organizacji portfolio wynika z zakresu funkcji, jakie może ono pełnić w edukacji obywatelskiej. Chcielibyśmy zaproponować różnorodne działy portfolio, jednocześnie podkreślając, że właściciel portfolio powinien mieć pełną swobodę decydowania, co się w nim znajdzie. Graficzna forma wyrazu to także doskonałe pole do popisu i indywidualnych wyborów uczniów. Jednocześnie zalecamy, aby niektóre działy traktować jako priorytetowe i uwzględnić je w portfolio.

„W praktyce szkolnej teczek są prowadzone zarówno dla konkretnego zagadnienia (tematu), jak również dla dokumentowania aktywności ucznia w semestrze lub w ciągu całego roku szkolnego. Metoda ma też swoje zastosowanie w pracy projektowej, dlatego portfolio może być również teczką zespołu, w której każdy uczeń prezentuje swoją pracę”.⁵

Można wspólnie w klasie lub indywidualnie ustalić, **jakiego rodzaju portfolio będzie prowadzone. Może ono obejmować cały zakres przedmiotu**, choć wówczas pojawia się wyzwanie związane z jego objętością. **Portfolio może dotyczyć jednego roku lub semestru nauki. Istnieje także możliwość ograniczenia portfolio do działań obywatelskich i realizowanych projektów.** To ważna decyzja, którą warto podjąć na początku realizacji przedmiotu edukacja obywatelska.

Pozycja działów EO PORTFOLIO:

„Zgodnie z zasadami pracy z portfolio, każdy uczeń powinien mieć swobodę w prowadzeniu teczek, przy czym warto uwzględnić następujące elementy:

- **cele osobiste** – np. notatki związane z celami, które uczeń wyznacza sobie w obszarach wiedzy, umiejętności;
- **rejestr doświadczeń** – dokumenty, które dotyczą działań obywatelskich, np.: petycja (działanie nr 8), wypełniony wniosek o dowód osobisty (działanie nr 11), uczestnictwo w przygotowaniu obchodów rocznicy ważnego wydarzenia historycznego (działanie nr 3),
- **rejestr naukowy** – np. dokumentacja rozwoju poznawczego w postaci notatek opisujących prowadzone działanie obywatelskie, w których uczeń wymienia zrealizowane cele i wyznacza sobie kolejne,
- **elementy pomocnicze** – spis treści, ciekawe artykuły czy inne wartościowe dla ucznia źródła wykorzystane w czasie działań obywatelskich.

Musimy pamiętać, że idea teczek polega na ukazaniu procesu uczenia się, w tym uczenia się samodzielności i sprawczości”.⁶

⁵ U. Małek Portfolio obywatelskie. Jak je budować i z niego korzystać w: U. Małek, O. Napiontek, K. Paździor, A. Rabiega, O. Wasilewska, J. Witkowski, Ł. Zamęcki, M. Zaremba, Edukacja Obywatelska. Komentarz metodyczny do podstawy programowej przedmiotu, Warszawa 2025

⁶ U. Małek Portfolio obywatelskie. Jak je budować i z niego korzystać w: U. Małek, O. Napiontek, K. Paździor, A. Rabiega, O. Wasilewska, J. Witkowski, Ł. Zamęcki, M. Zaremba, Edukacja Obywatelska. Komentarz metodyczny do podstawy programowej przedmiotu, Warszawa 2025

Wśród zaproponowanych działów portfolio z edukacji obywatelskiej można wskazać kilka, które warto mieć, aby portfolio spełniało swoją podstawową funkcję:

Cele i plany działania – bo bez jasno określonych celów trudno mówić o świadomym rozwoju i monitorowaniu postępów.

Projekty i działania obywatelskie, dokumenty i dowody pracy – bo dokumentacja praktycznego zaangażowania ucznia jest kluczowa, by pokazać realne efekty nauki, a konkretne dowody działań ułatwiają ocenę i podsumowanie.

Refleksje i autoewaluacja – bo samoświadomość, czyli umiejętność oceny własnych mocnych stron i wyzwań, jest niezbędna do rozwoju.

Informacje zwrotne – bo komentarze nauczycieli i innych osób pomagają uczniowi poprawiać się i rozwijać.

Rozwój kompetencji – bo kiedy uczeń sam kontroluje swoje postępy, uczy się brać odpowiedzialność za swoje działania i efekty nauki. Edukacja obywatelska to nie tylko wiedza, ale przede wszystkim umiejętności, takie jak krytyczne myślenie, komunikacja czy współpraca – monitorowanie ich rozwoju pozwala świadomie je rozwijać. Nauczyciele dzięki temu mogą szybciej zauważyć, gdzie uczeń potrzebuje pomocy lub wyzwań, i odpowiednio dostosować swoje działania. Uczniowie widząc własne postępy, są bardziej zmotywowani do dalszej pracy i angażowania się w działania obywatelskie.

Oto propozycje innych działów, które osoby stawiające na bardziej szczegółowe i pełne dokumentowanie oraz prezentowanie swoich dokonań mogą dodać do portfolio.

- 1. Notatki i materiały edukacyjne.** Zbiór ważnych notatek, artykułów, prezentacji i innych materiałów z zajęć i projektów.
- 2. Kreatywne wyrażanie siebie.** Miejsce na rysunki, infografiki, filmy, prezentacje lub inne formy artystycznej ekspresji.
(To niekoniecznie musi być oddzielny dział. Takie aktywności mogą być rozproszone w poszczególnych działach i stanowić naturalny element portfolio).
- 3. Inspiracje i motywacje.** Cytaty, artykuły, przykłady działań, które zachęcają do dalszego rozwoju i aktywności obywatelskiej.
- 4. Podsumowania i raporty.** Regularne podsumowania osiągnięć i wyzwań oraz plany na kolejny okres nauki.

Dobłą praktyką jest, aby ostateczny wybór treści do portfolio należał do osoby je tworzącej – dzięki temu dokument staje się bardziej osobisty i wiarygodny.

UCZENNICO, UCZNIU! Co powinno się znaleźć w twoim portfolio z edukacji obywatelskiej?

Są pewne części, które warto mieć, żeby twoje portfolio dobrze spełniało swoją funkcję:

- 1. Cele i plany działania** – określ, co chcesz osiągnąć i jak to zrobisz. Bez tego trudno mówić o świadomym rozwoju.
- 2. Projekty i działania obywatelskie, dokumenty i dowody pracy** – pokaż, w co się angażujesz. To dowód, że potrafisz działać. Dodaj zdjęcia, raporty, nagrania czy inne materiały, które pokazują efekty twojej pracy.
- 3. Refleksje i autoewaluacja** – zastanów się i zapisuj, co robisz dobrze, a co możesz poprawić. Dzięki temu lepiej poznajesz swoje mocne strony i wyzwania.
- 4. Informacje zwrotne** – uwagi i komentarze od nauczycieli czy kolegów. Pomogą ci się rozwijać i doskonalić.
- 5. Monitorowanie rozwoju kompetencji** – zapisuj, jak rozwijasz ważne umiejętności, np. krytyczne myślenie, komunikację czy współpracę. Dzięki temu wiesz, co już umiesz, a nad czym warto popracować.

Na jakich zasadach powinny być uporządkowane materiały w teczce? ⁷

Do teczki uczeń może wkładać zarówno prace wykonane na lekcji, jak i w domu. Zawartość teczki powinna być stale i systematycznie uzupełniana oraz porządkowana, ponieważ z pomocą portfolio można oceniać nie tylko merytoryczną jakość samodzielnej pracy, ale także takie umiejętności, jak: wyszukiwanie, selekcjonowanie i krytyczną analizę różnych źródeł informacji, planowanie, organizowanie i ocenianie procesu uczenia się, przejmowanie odpowiedzialności za naukę własną, dobór odpowiednich materiałów i źródeł oraz sposób prezentacji efektów swojej pracy.

Teczka tematyczna, związana z realizacją konkretnego działania obywatelskiego, może zawierać:

- spis treści prezentujący wszystkie zebrane materiały oraz krótkie uzasadnienie ich wyboru,
- zebrane i uporządkowane notatki, wypełnione wnioski i formularze, analizy, materiały ilustracyjne lub inne dokumenty (w tym akty prawne) pokazujące zrealizowane przez ucznia działania,
- bibliografię w postaci zbioru wykorzystanych źródeł w portfolio,
- inne elementy, które uczniowie uznali za ważne i uzgodnili z nauczycielem.

⁷ U. Małek Portfolio obywatelskie. Jak je budować i z niego korzystać w: U. Małek, O. Napiótek, K. Paździor, A. Rabiega, O. Wasilewska, J. Witkowski, Ł. Zamęcki, M. Zaremba, Edukacja Obywatelska. Komentarz metodyczny do podstawy programowej przedmiotu, Warszawa 2025

CO MOŻE ZAWIERAĆ KAŻDY DZIAŁ PORTFOLIO?

WAŻNE! Wszystkie propozycje zawartości działów do portfolio to „plan maksimum”, czyli dość obszerna lista możliwości i pomysłów na to, co można w portfolio uwzględnić, aby jak najlepiej wspierać rozwój ucznia w edukacji obywatelskiej.

Nie oznacza to, że wszystko musi się znaleźć w każdym portfolio.

Te niezbędne zaproponowaliśmy jako zestaw „must have”, czyli elementy kluczowe.

Każdy uczeń i nauczyciel powinien mieć swobodę wyboru działów i treści, które najlepiej odpowiadają indywidualnym potrzebom, celom i możliwościom. Portfolio ma być narzędziem dopasowanym do konkretnej sytuacji, sprzyjającym efektywnej nauce i rozwojowi, a nie obciążeniem czy formalnością.

Takie podejście pozwala na elastyczność, kreatywność i dostosowanie procesu tworzenia portfolio do różnych stylów uczenia się oraz wymagań danej grupy. Dzięki temu uczniowie mogą się skupić na tych obszarach, które są dla nich najważniejsze i najbardziej motywujące, co przekłada się na lepsze efekty edukacyjne i większe zaangażowanie.

Warto traktować propozycje zawartości jako inspirację i wskazówkę, a nie sztywne wytyczne, dając uczniom przestrzeń do samodzielnego decydowania o kształcie i treści swojego portfolio.

UCZENNICO, UCZNIU!

- Lista działów do portfolio, zwłaszcza tych wymienionych poza „must have”, to **plan maksimum**, czyli inspiracje i pomysły, a nie obowiązkowa lista.
- **Nie wszystko musi być w twoim portfolio** – wybierasz to, co pasuje do ciebie.
- Portfolio ma **pomagać w nauce i rozwoju**, a nie być ciężarem.
- Masz **swobodę wyboru** – dostosuj portfolio do własnego stylu pracy i celów.
- Skup się na tym, co **najbardziej cię motywuje** i jest dla ciebie ważne.
- Traktuj propozycje jako **wskazówkę**, a nie sztywną regułę.

Cele i plany działania.

Dzięki takiemu działowi uczeń nie tylko planuje, ale też uczy się organizować pracę i odpowiedzialnie realizować zadania. Określenie własnych celów jest kluczowe dla świadomego procesu uczenia się, monitorowania go i oceny rezultatów działania.

Co może zawierać ten dział?

Sformułowane cele krótkoterminowe (np. przygotować prezentację na temat praw obywatelskich) i długoterminowe (np. aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym szkoły lub lokalnej społeczności).

Kryteria sukcesu – kryteria, które pozwolą ocenić, czy cel został osiągnięty (np. przygotowanie prezentacji, zdobycie pozytywnej opinii od nauczyciela).

Opis priorytetów – wskazanie, które cele są najważniejsze w danym okresie.

Plan działania – konkretne kroki do wykonania, aby osiągnąć cele (np. przeczytać określone materiały, wziąć udział w debacie, przygotować projekt).

Harmonogram – terminy realizacji poszczególnych zadań i etapów pracy.

Potencjalne trudności i sposoby ich przezwyciężenia – przewidywane przeszkody i pomysły, jak sobie z nimi poradzić.

Źródła i materiały pomocnicze – lista książek, artykułów, stron internetowych lub osób, które mogą pomóc w realizacji celów.

Projekty i działania obywatelskie

Taki dział pomaga uczniowi nie tylko dokumentować swoją aktywność, ale też lepiej rozumieć sens i wpływ swoich działań na społeczność.

Co może zawierać ten dział?

Określenie/uświadomienie sobie własnego celu – uzasadnienie, dlaczego wybrałem właśnie to działanie, po co to chcę zrobić?

Opis projektu lub działania – nazwa i cel inicjatywy (np. zbiórka żywności, kampania na rzecz ochrony środowiska). Krótki opis, na czym polegało działanie.

Rola ucznia – informacja o tym, jakie zadania i obowiązki uczeń miał w zespole projektowym.

Harmonogram działań – kiedy były przeprowadzane poszczególne etapy projektu i jak długo trwały.

Materiały dokumentujące – zdjęcia, nagrania, plakaty, ulotki, raporty, sprawozdania.

Efekty i rezultaty – co udało się osiągnąć dzięki projektowi (np. liczba zebranych darów, liczba uczestników wydarzenia).

Refleksje ucznia – co uczeń wyniósł z udziału w projekcie, czego się nauczył, jakie napotkał wyzwania.

Informacje zwrotne – komentarze i oceny od nauczycieli, opiekunów, współpracowników.

Plany na przyszłość – pomysły na rozwinięcie działań lub udział w kolejnych inicjatywach.

Jeśli chodzi o działania obywatelskie, wymagane podstawą programową (podstawa programowa edukacji obywatelskiej zakłada, że każdy uczeń podejmie w ramach nauki tego przedmiotu w liceum ogólnokształcącym i technikum przynajmniej cztery działania obywatelskie, a w branżowej szkole I stopnia – przynajmniej trzy), każde z nich może być dokumentowane w różny sposób. Jednak dokumentacja każdego z nich powinna zawsze zawierać:

- Uzasadnienie wyboru działania
- Cel, który chce zrealizować uczeń
- Opis działania
- Materiały dokumentujące
- Kryteria jakości działania
- Samoocenę ucznia (koleżeńska informacja zwrotna) wg kryteriów
- Nauczycielską informację zwrotną

Dokumenty i dowody pracy

Taki dział pozwala zebrać i uporządkować wszystkie konkretne dowody aktywności ucznia, co ułatwia ocenę i podsumowanie jego pracy.

Co może zawierać ten dział?

Zdjęcia – fotografie z wydarzeń, akcji społecznych, projektów lub zajęć.

Nagrania audio i wideo – materiały z debat, prezentacji, wystąpień publicznych, warsztatów.

Sprawozdania i raporty – pisemne podsumowania zrealizowanych działań, analiz i wyników projektów.

Prezentacje i plakaty – materiały stworzone przez ucznia, które ilustrują tematykę lub wyniki pracy.

Certyfikaty, zaświadczenia i dyplomy – dokumenty potwierdzające udział w działaniach, szkoleniach, wolontariacie czy innych inicjatywach.

Opinie i rekomendacje – listy referencyjne, komentarze od nauczycieli, lub organizatorów działań.

Notatki z zajęć i spotkań – zapisy ważnych informacji i ustaleń, które wspierają przebieg pracy.

Inne materiały – ulotki, zaproszenia, artykuły prasowe dotyczące działań ucznia.

Refleksje i autoewaluacja

Taki dział pomaga uczniowi lepiej rozumieć własny proces uczenia się i świadomie kształtować swoje kompetencje obywatelskie.

Co może zawierać ten dział?

Osobiste przemyślenia – wrażenia i uczucia związane z realizowanymi działaniami i projektami.

Ocenę własnych osiągnięć – co poszło dobrze, z czego uczeń jest dumny.

Identyfikację trudności – jakie napotkał problemy i co sprawiało trudność.

Analizę przyczyn niepowodzeń – co było powodem trudności i jak można było postąpić inaczej.

Wnioski na przyszłość – jakie zmiany i usprawnienia uczeń planuje wprowadzić w kolejnych działaniach.

Ocenę rozwoju kompetencji – jakie umiejętności się poprawiły, a nad którymi jeszcze trzeba popracować.

Ocenę zaangażowania – jak uczeń ocenia swój wkład i motywację podczas realizacji zadań.

Plan dalszego rozwoju – cele i kroki do podjęcia, aby się dalej rozwijać.

Informacje zwrotne

Ten dział pomaga uczniowi lepiej zrozumieć, jak jego praca jest postrzegana przez innych oraz motywuje do ciągłego doskonalenia.

Co może zawierać ten dział?

Komentarze nauczycieli – oceny, sugestie i wskazówki dotyczące wykonanych zadań, projektów czy aktywności obywatelskich.

Opinie rówieśników – refleksje, pochwały lub propozycje poprawy od kolegów i koleżanek, np. po wspólnych projektach czy debatach.

Uwagi opiekunów projektów – profesjonalne wskazówki i ocena zaangażowania oraz efektów pracy.

Samoocenę – zapisy własnych ocen i refleksji, które uzupełniają opinie innych.

Rekomendacje do dalszego rozwoju – konkretne porady, co warto rozwijać i jak to zrobić.

Podsumowania spotkań i rozmów – notatki z rozmów indywidualnych, konsultacji lub informacji zwrotnej udzielanej na żywo.

WAŻNE! Nauczycielska informacja zwrotna, a także (może przede wszystkim) koleżeńska informacja zwrotna i samoocena osadzone są w określonych kryteriach sukcesu (zawsze odnoszą się do kryteriów sukcesu).

Monitorowanie rozwoju

Dzięki temu działowi uczeń może lepiej zrozumieć swój rozwój, widzieć konkretne postępy i świadomie planować kolejne działania.

Listę kompetencji do rozwijania – wykaz umiejętności obywatelskich, na których uczeń chce się skupić (np. krytyczne myślenie, współpraca, komunikacja, rozwiązywanie konfliktów). Taka lista (check lista) posłuży też do monitorowania tego, na kształceniu jakich umiejętności uczeń się koncentruje, czy kształci wszystkie te, które wymagane są w podstawie programowej?

Cele rozwojowe dotyczące kompetencji – konkretne cele związane z każdą kompetencją, np. „lepszą komunikacją w grupie”, czy „aktywniejsze uczestnictwo w debatach”.

Metody i narzędzia monitorowania – sposoby, w jakie uczeń będzie śledzić swój rozwój (np. obserwacje, samoocena, zadania praktyczne).

Regularne zapisy postępów – datowane notatki, które pokazują, co i jak się poprawia, np. w formie dziennika, tabeli lub wykresu.

Ocenę własną i zewnętrzną – wnioski z autoewaluacji oraz opinie nauczycieli lub mentorów dotyczące rozwoju kompetencji.

Przykłady zastosowania kompetencji w praktyce – opisy sytuacji, w których uczeń wykorzystał konkretne umiejętności (np. podczas projektu, debaty, wolontariatu).

Plany dalszego rozwoju – kolejne kroki i działania, które uczeń planuje podjąć, aby dalej rozwijać swoje kompetencje.

WAŻNE! W trakcie działań w ramach edukacji obywatelskiej uczniowie będą nawiązywać kontakty, rozmawiać i komunikować się z różnymi osobami. Cały proces tych relacji, także tych szkolnych, stanowi ważne wsparcie w ich nauce, ponieważ uczenie się jest przede wszystkim procesem społecznym. Dlatego warto uświadomić uczniom, jak ważne jest docenianie otrzymywanej pomocy i wsparcia. Powinni pamiętać o okazywaniu wdzięczności i dziękowaniu za wszelką pomoc.

UCZENNICO, UCZNIU!

Pamiętaj, że podczas działań związanych z edukacją obywatelską będziecie poznawać nowe osoby, rozmawiać z nimi i współpracować. Cały ten kontakt, także z kolegami i koleżankami w szkole, pomaga wam się uczyć, bo uczenie się jest procesem społecznym. Dlatego dobrze jest zauważać i doceniać pomoc, jaką dostajecie od innych. Warto powiedzieć „dziękuję” – to drobny gest, a robi naprawdę dużą różnicę.

PORTFOLIO A OCENIANIE

Jednym z ważniejszych pytań, które warto postawić w związku z portfolio, jest pytanie o to, w jaki sposób może ono pomóc w trudnej sztuce monitorowania i oceniania wysiłków, postępów i efektów pracy ucznia.

Portfolio na pewno pomaga w tym, że gromadzi w jednym miejscu różnorodne dowody uczenia się – od wstępnych prób, przez kolejne wersje pracy, aż po efekty końcowe. Dzięki temu zarówno uczeń, jak i nauczyciel mogą śledzić proces krok po kroku: zobaczyć, ile wysiłku włożono, jakie postępy zostały zrobione i jakie są ostateczne rezultaty. To pozwala oceniać nie tylko sam wynik, ale też drogę, którą uczeń przeszedł, docenić wytrwałość, refleksję i rozwój umiejętności.

Portfolio wymaga zdefiniowania konkretnych kryteriów, które pomagają ocenić:

- Kompetencje obywatelskie – np. umiejętność analizy problemów społecznych, aktywność obywatelską, postawę zaangażowania.
- Proces uczenia się – np. systematyczność, refleksję nad własną nauką, rozwijanie krytycznego myślenia.
- Efekty działań – np. realizację projektów, wpływ działań na społeczność, współpracę w grupie.

Aby dobrze uświadomić sobie użyteczność portfolio w procesie monitorowania i oceniania pracy uczniów, przydatne będzie przywołanie sześciu celów kształcenia edukacji obywatelskiej oraz powiązanych z nimi sześciu umiejętności.

Cele kształcenia – wymagania ogólne⁸

1. Cel – rozumienie sfery publicznej.

Uczeń rozumie najważniejsze zjawiska oraz procesy społeczne i polityczne, a także zasady nimi rządzące, poddaje je samodzielnej analizie i ocenie, wykorzystując również perspektywę historyczną.

2. Cel – rozumienie oraz poszanowanie wartości i zasad demokracji.

Uczeń rozumie podstawowe zasady i mechanizmy demokratycznego państwa prawa, w tym prawa człowieka, które gwarantuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, oraz odnosi te prawa do codziennych sytuacji życiowych, poddaje je analizie i ocenie.

⁸ J. Witkowski Jak budować zaangażowanie obywatelskie młodych ludzi w: U. Małek, O. Napiontek, K. Paździor, A. Rąbiega, O. Wasilewska, J. Witkowski, Ł. Zamęcki, M. Zaremba, Edukacja Obywatelska. Komentarz metodyczny do podstawy programowej przedmiotu, Warszawa 2025

3. Cel – zainteresowanie sferą publiczną i posiadanie własnych opinii.

Uczeń interesuje się wybranymi obszarami rzeczywistości społeczno-politycznej, formułuje i uzasadnia opinie w sprawach publicznych, bazując na wartościach (własnych i społecznie uznanych) i sprawdzonych informacjach.

4. Cel – poszanowanie opinii innych osób.

Uczeń rozumie i szanuje perspektywę oraz opinie innych osób, rozpoznaje kwestie kontrowersyjne lub sporne, prezentuje własne zdanie z szacunkiem do odmiennych opinii i w dialogu poszukuje porozumienia.

5. Cel – zaangażowanie obywatelskie.

Uczeń identyfikuje problemy społeczne i poszukuje ich rozwiązań, angażuje się indywidualnie lub we współpracy z innymi w działania na rzecz dobra wspólnego i ojczyzny.

6. Cel – wpływanie na władze publiczne i interakcje państwo – obywatel.

Uczeń potrafi załatwiać wybrane sprawy urzędowe i podejmować działania w interakcji z państwem; rozumie mechanizmy i formy uczestnictwa obywatelskiego i je odpowiedzialnie wykorzystuje.

Realizacja celów kształcenia – wymagań ogólnych podstawy programowej w zakresie przedmiotu edukacja obywatelska – składa się z trzech równoważnych elementów nauczania i uczenia się, tj.:

- 1) opanowania wiedzy i umiejętności określonych w siedmiu działach tematycznych;
- 2) realizacji czterech praktycznych działań obywatelskich;
- 3) realizacji grupowego projektu edukacyjnego (badawczego lub społecznego).

Elementy te wzajemnie się uzupełniają i tylko ich równoległa realizacja pozwala w pełni osiągnąć cele kształcenia.

Cele kształcenia – wymagania ogólne⁹

W podstawie programowej edukacji obywatelskiej precyzyjnie określono 6 umiejętności obywatelskich, które w toku nauki powinni zdobyć młodzi ludzie. W rozdziale, pod każdą z umiejętności wymieniono aktywności umożliwiające uczniom kształcenie tejże umiejętności.

⁹ Na podstawie O. Napiontek Umiejętności obywatelskie, czyli edukacja obywatelska w działaniu w: U. Małek, O. Napiontek, K. Paździor, A. Rabiega, O. Wasilewska, J. Witkowski, Ł. Zamęcki, M. Zaremba, Edukacja Obywatelska. Komentarz metodyczny do podstawy programowej przedmiotu, Warszawa 2025

1. Umiejętność – poszukiwanie, weryfikowanie i krytyczne analizowanie informacji na tematy społeczne i polityczne.

- samodzielne wyszukiwanie informacji z różnorodnych źródeł jako punkt wyjścia do omawiania treści,
- wspólna analiza źródła informacji, ocena kontekstu, intencji autorów oraz ogólniej wiarygodności informacji,
- identyfikowanie przykładów dezinformacji oraz analizowanie intencji autorów dezinformacji,
- odróżnianie faktów i opinii w tekstach poruszających tematy społeczne i polityczne,
- mapowanie różnorodnych źródeł i kanałów informacji, ocenianie ich przydatności i wiarygodności.

2. Umiejętność – określanie własnego zdania na podstawie danych, wartości i potrzeb, a także jego wyrażanie oraz poparcie go argumentami.

- jak najczęstsza refleksja, zadawanie pytań, swobodne poszukiwanie własnego stanowiska wobec ważnych dla nich kwestii publicznych,
- formułowanie własnej opinii na temat poruszanych problemów na podstawie danych, doświadczeń własnych, wartości i priorytetów życiowych,
- wyrażanie opinii i refleksji na forum oraz jednocześnie słuchanie z ciekawością,
- ćwiczenia w argumentowaniu swoich opinii i uzasadnianiu ich poprzez odwołanie do wartości, potrzeb i danych,
- zapoznawanie się z różnymi opiniami na dany temat oraz analizowanie argumentów przytoczonych na ich poparcie,
- ćwiczenia proponowania różnych rozstrzygnięć w analizowanych sprawach zależnie od perspektywy (np. przedsiębiorca – pracownik, konserwatysta – liberał, rodzice – bezdzietni itp.).

3. Umiejętność – prowadzenie z szacunkiem dla innych dialogu w kwestiach spornych.

- proponowanie tematów, które według nich są ważne i które warto przedyskutować/omówić,
- wspólne ustalanie zasad dobrego dialogu i dyskusji, tak by każdy mógł wyrazić opinię, został wysłuchany, czuł się bezpiecznie itp.; następnie na przegłądanie, ulepszanie zasad tak, by były pomocne,
- częste dyskutowanie, wymiana opinii na temat aktualnych spraw w debacie publicznej,
- organizowanie debat, spotkań dialogowych z udziałem zaproszonych gości, prezentujących różne spojrzenia na ważny dla uczniów temat,
- udział w spotkaniach, podczas których dyskutowane są kwestie ważne dla społeczności lokalnych (np.: podczas sesji rady gminy/miasta, np.: prezentacji raportu o stanie gminy; debatach przygotowywanych przez organizacje społeczne),
- udział w dyskusjach i spotkaniach dialogowych organizowanych przez instytucje publiczne (biblioteki publiczne) czy organizacje społeczne i dotyczących tematów ważnych dla uczniów i uczennic.

4. Umiejętność – podejmowanie działań na rzecz rozwiązania wybranych problemów społecznych polegających na:

1) identyfikowaniu i analizowaniu problemów społecznych w wybranym obszarze;

2) formułowaniu propozycji rozwiązań problemów społecznych i realizacji działań (samodzielnie lub zespołowo) nakierowanych na ich rozwiązanie lub wpływaniu na władze publiczne, aby osiągnąć ten cel.

- wskazywanie ważnych spraw do załatwienia w szkole, społeczności lokalnej i szerszych kręgach – każdy z nas angażuje się chętniej, gdy temat nie jest mu obojętny,
- samodzielny wybór spośród różnorodnych narzędzi partycypacji i aktywności obywatelskiej tych, których są gotowi spróbować, m.in.:
 - o złożenie projektu do budżetu obywatelskiego,
 - o zaproponowanie działania finansowanego w ramach funduszu sołectkiego,
 - o głosowanie w budżecie obywatelskim;
- stworzenie planu oddolnego działania w grupie lub indywidualnie (projekt społeczny),
- podjęcie działania w skali, która jest odpowiednia dla uczniów i uczennic, i poddanie refleksji wyniku działania,
- zaangażowanie się w odpowiedni dla siebie sposób w działania organizacji społecznej, by przyczynić się na miarę swoich możliwości do rozwiązania problemu.

5. Umiejętność – wpływanie na władze publiczne polegające na:

1) świadomym udziale w głosowaniu / wyborze przedstawicieli;

2) umiejętności wpływania na władze publiczne przez dialog z ich organami;

3) umiejętności wpływania na władze publiczne przez formy protestu dopuszczone w porządku demokratycznym.

- jeśli organizowane są wybory przedstawicieli do samorządu uczniowskiego klasowego czy ogólnoszkolnego, to uczniowie i uczennice dyskutują nad wspólnymi sprawami szkolnymi, które są dla nich obecnie ważne; zastanawiają się, czego oczekują od przedstawicieli i jaki powinien być ich profil; każdy uczeń ma okazję wziąć udział w głosowaniu,
- jeśli w danym roku szkolnym odbywają się wybory, uczniowie analizują programy kandydatów, ugrupowań oraz podejmują refleksję o tym, która osoba czy które ugrupowanie najlepiej ich reprezentuje; wypełniają także karty do głosowania, osławając tę najbardziej oczywistą aktywność wyborczą,
- rozmowa z przedstawicielem wybranym w wyborach – radnym, młodzieżowym radnym, posłem czy europosem o problemie, który ich niepokoi, i o możliwych rozwiązaniach,
- napisanie petycji, upublicznienie jej, zebranie podpisów i przekazanie odpowiednim instytucjom,
- wzięcie udziału w konsultacjach społecznych na poziomie lokalnym, państwowym lub europejskim,
- uczestniczenie w wybranej przez nich, zgodnej z prawem formie protestu, gdy organy czy instytucje państwa podejmują działania niezgodne z prawem lub interesem publicznym.

6. Umiejętność – załatwianie podstawowych spraw urzędowych i ochrona własnych praw w relacji z państwem.

- wypełnianie odpowiednich formularzy pozwalających doświadczyć załatwiania konkretnej sprawy w urzędzie, poprzez poznawanie procedur w tym urzędzie obowiązujących,
- napisanie pisma (także skargi lub wniosku) do odpowiedniego urzędu w ważnej dla siebie i społeczności sprawie oraz przeanalizowanie otrzymanej odpowiedzi,
- wyszukiwanie i analizowanie aktów prawnych, zawierających przysługujące uczniom prawa na poziomie szkoły (statut, regulamin działania samorządu uczniowskiego, inne regulaminy), państwa (m.in. konstytucja, kodeksy), Unii Europejskiej,
- dyskutowanie i formułowanie propozycji zmian w regułach obowiązujących na terenie szkoły,
- skorzystanie z procedur przysługujących obywatelom w sytuacji naruszenia lub nierealizowania praw poprzez interwencję we właściwym organie lub instytucji,
- użycie procedur dostępu do informacji publicznej.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego określa także w przejrzystych tabelach szczegółowe wymagania dotyczące wiedzy i umiejętności uczniów, odnosząc je do kształconych celów i umiejętności. Każde wymaganie szczegółowe zawarte w tabelach łączy w sobie wiedzę, którą uczniowie powinni opanować, oraz umiejętności, które powinni zdobyć.

Łatwo na tej podstawie tworzyć kryteria sukcesu niezbędne do oceniania postępów i efektów uczenia się uczniów. Kryteria te są ważne dla udzielania uczniom informacji

Na czym polega informacja zwrotna?

„Informacja zwrotna to element oceniania wspierającego (kształtującego), które jest sposobem nauczania nastawionym na pomoc uczniom w uczeniu się, motywowanie i angażowanie. Na bieżąco śledzimy postępy w nauce i pozwalamy uczniom brać odpowiedzialność za proces uczenia się. Stosując informację zwrotną, musimy m.in. pamiętać o celach i kryteriach sukcesu, które wyznaczają kierunki zdobywania wiedzy i umiejętności, a także o celach związanych z podejmowaniem przez uczniów działań obywatelskich czy realizacją projektów zespołowych. Uczeń musi wiedzieć, dlaczego to robi, i musi znać kryteria, na podstawie których pozna, że cel został osiągnięty. Nie możemy celu sprowadzać do stwierdzenia, że tak jest w podstawie programowej czy programie nauczania.

Określając kryteria osiągnięcia celu – samodzielnie lub wspólnie z uczniami – nauczyciel zawiera z uczniami umowę dotyczącą tego, co będzie oceniał i jak będzie to robił. Dzięki temu uczniowie wiedzą, jakie stawia się przed nimi wymagania edukacyjne, a także mogą sami ocenić, co osiągnęli, a czego nie. Mogą rozpoznać, jakie powinny być kolejne kroki w procesie uczenia się. Taki rodzaj pracy i filozofia uczenia są niezbędne w edukacji obywatelskiej, w tym w nauce sprawczości.

Informacja zwrotna powinna zawierać:

- wyszczególnienie i docenienie **dobrych** elementów **pracy, działania obywatelskiego** czy **projektu**,
- odnotowanie tego, **co wymaga poprawy lub uzupełnienia**,
- podpowiedzi, **w jaki sposób powinno się poprawić** np. konkretną pracę, działanie, w tym działanie zespołowe,
- wskazówki, **w jakim kierunku pracować dalej**; co zrobić, aby w przyszłości osiągnąć cel.

W przypadku działań obywatelskich i projektu edukacyjnego informacja zwrotna powinna dotyczyć:

- **adekwatności** działania do postawionego celu,
- **stopnia zaangażowania** (ilości włożonej pracy),
- **skuteczności** działania.

Dodatkowo w projekcie edukacyjnym należy dodać kryteria związane:

- **ze współpracą** w ramach zespołu,
- **z indywidualnym wkładem** poszczególnych członków grupy.

Nauczyciel we współpracy z uczniami może również ustalić inne kryteria, które są ważne dla młodzieży lub nauczyciela czy też wynikają z doświadczeń projektowych danej szkoły, a także statutu szkoły. Dlatego już na poziomie wspólnego ustalania kryteriów nauczyciel może pokazać sprawczość młodych ludzi w procesie uczenia się; zawsze należy jednak pamiętać o poszanowaniu obowiązujących przepisów prawa.

Informacja zwrotna w działaniach obywatelskich i projekcie edukacyjnym jest najlepszym sposobem monitorowania i wspierania procesu uczenia się”.¹⁰

Portfolio i informacja zwrotna są ze sobą mocno powiązane, bo portfolio tworzy materiał do rozmowy o uczeniu się. Dla nauczyciela jest źródłem konkretnych przykładów pracy ucznia, dzięki którym informacja zwrotna może być precyzyjna („W tej wersji widać, że poprawiłeś argumentację, ale brakuje jeszcze przykładów”). Dla ucznia to punkt odniesienia, żeby samemu zobaczyć swoje mocne strony i obszary do poprawy, a także zrozumieć komentarze nauczyciela w kontekście własnego procesu pracy. W praktyce informacja zwrotna staje się nie tylko oceną, ale narzędziem rozwoju, bo jest oparta na realnych, udokumentowanych postępach, a uczeń może się do niej odwoływać i na jej podstawie planować kolejne działania.

UCZENNICO, UCZNIU!

Portfolio to pamiętnik twojej nauki, a informacja zwrotna jest mapą, na której widzisz, dokąd już doszedłeś i gdzie możesz pójść dalej.

¹⁰ U. Małek Ocenianie w edukacji obywatelskiej w U. Małek, O. Napiontek, K. Paździor, A. Rąbiega, O. Wasilewska, J. Witkowski, Ł. Zamęcki, M. Zaremba, Edukacja Obywatelska. Komentarz metodyczny do podstawy programowej przedmiotu, Warszawa 2025

Różne sposoby oceniania (informacja zwrotna, samoocena, koleżeńska informacja zwrotna, stopień) mają służyć procesowi uczenia się, dlatego mogą i powinny być stosowane naprzemiennie. Zawsze jednak należy pamiętać, że takie formy oceniania jak samoocena czy ocena koleżeńska muszą być poprzedzone wyjaśnieniem celu ich zastosowania i przykładem nauczyciela, który w ten sposób pracuje z uczniami. Ponadto powinny pojawić się jasne kryteria, np. w kartach pracy, tak aby uczeń, rozpoczynając aktywność w danej metodzie, wiedział, co jest jej celem oraz czy i w jaki sposób będzie oceniany.

PODSUMOWANIE – KORZYŚCI Z PROWADZENIA PORTFOLIO

Portfolio to nie tylko zbiór prac ucznia, ale przede wszystkim narzędzie wspierające rozwój kompetencji obywatelskich, samoocenę i świadome planowanie działań. Poniżej przedstawiamy główne korzyści z jego stosowania w pracy nauczyciela.

1. Umożliwia lepsze poznanie ucznia, bo pokazuje mocne strony, zainteresowania i potrzeby każdego ucznia.
2. Umożliwia planowanie rozwoju umiejętności, takich jak krytyczne myślenie, współpraca, komunikacja, czyli pomaga w świadomym kształtowaniu kompetencji.
3. Stanowi dokumentację procesu i efektów nauki przez co ułatwia ocenianie zarówno pracy, jak i postępów.
4. Daje możliwość indywidualizacji nauczania, bo pozwala dostosować metody i zadania do tempa i stylu pracy ucznia.
5. Może powodować wzrost motywacji uczniów, których widoczne postępy zachęcają do dalszego działania.
6. Uczeń uczy się refleksji i planowania swoich działań, przez co rozwija odpowiedzialność i umiejętność samooceny.
7. Ułatwia komunikację z rodzicami, ponieważ jest czytelnym i konkretnym dowodem osiągnięć.
8. Wprowadza elementy pracy projektowej, praktycznego działania i kreatywności, więc wzbogaca proces dydaktyczny.
9. Buduje kulturę podawania informacji zwrotnej przez promowanie ich między nauczycielem, uczniem i grupą.
10. Daje trwały zapis rozwoju, bo materiały mogą być wykorzystane przy podsumowaniach, ewaluacjach i kolejnych etapach nauki.

Dzięki temu portfolio staje się skutecznym narzędziem wspierającym uczenie się, rozwój osobisty oraz realizację celów edukacyjnych zgodnych z priorytetami Ministerstwa Edukacji i Nauki, a także z nowoczesnym podejściem do oceniania promowanym przez MEN.

UCZENNICO, UCZNIU!

Dlaczego warto prowadzić portfolio w edukacji obywatelskiej?

- Widzisz swoje postępy i łatwiej jest ci obserwować, jak się rozwijasz.
- Planujesz i działasz świadomie – wiesz, co chcesz osiągnąć.
- Masz dowody swojej pracy: zdjęcia, opisy projektów, nagrania.
- Uczysz się oceniać siebie, podejmujesz refleksję o tym, co robisz dobrze, a co możesz poprawić.
- Dostajesz opinie od innych i możesz się dzięki nim rozwijać.
- Rozwijasz ważne umiejętności: współpracy, komunikacji w grupie i własnej, krytycznego myślenia.
- Możesz pokazać w szkole i poza nią efekty swojej pracy – pochwalić się nimi.
- Wybierasz, co jest dla ciebie ważne i tworzysz coś po swojemu.

Portfolio to nie obowiązek dla samej zasady. To narzędzie, które może naprawdę ci pomóc w nauce. To sposób na zaprezentowanie, kim jesteś jako młody obywatel. Im bardziej je dopasujesz do siebie, tym więcej z niego zyskasz.

ZAŁĄCZNIKI DO PORADNIKA:

Do poradnika dodajemy załączniki, które mogą się okazać cennym wsparciem dla nauczycieli realizujących przedmiot edukacja obywatelska z wykorzystaniem metody portfolio. Materiały te zostały opracowane tak, aby ułatwić państwu organizację zajęć, rozwijanie kluczowych kompetencji uczniów oraz systematyczne dokumentowanie ich postępów. Dzięki nim proces nauczania może być bardziej przejrzysty, a także, mamy nadzieję – będzie sprzyjać świadomemu i aktywnemu zaangażowaniu uczniów w życie społeczne.

Lista załączników:

ZAŁĄCZNIK 1. CHECKLISTA UMIEJĘTNOŚCI (dla ucznia)

ZAŁĄCZNIK 2. FORMATKA INFORMACJI ZWROTNEJ DO DZIAŁANIA (dla ucznia i nauczyciela)

ZAŁĄCZNIK 3. KARTA DO OCENY PRACY UCZNIA (dla nauczyciela)

ZAŁĄCZNIK 4. KARTA AUTOREFLEKSJI UCZNIA (dla ucznia)

Życzymy, aby korzystanie z tego poradnika przyniosło państwu wiele satysfakcji i realnych korzyści w pracy z uczniami. Niech pomoże w rozwijaniu ich kompetencji obywatelskich, ułatwi organizację zajęć oraz wzbogaci proces nauczania o ciekawe i angażujące doświadczenia. Niech będzie inspiracją do twórczej pracy i skutecznego wspierania młodych ludzi na drodze do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu społecznym.

UCZENNICO, UCZNIU!

Życzymy, aby ten poradnik pomógł odkrywać, jak ciekawa i ważna może być edukacja obywatelska. Niech prowadzenie portfolio ułatwi wam planowanie działań, rozwijanie umiejętności i prezentowanie waszych postępów i sukcesów. Korzystajcie z niego (poradnika i portfolio), aby lepiej poznawać świat, działać razem z innymi i mieć realny wpływ na to, co dzieje się wokół was.

Patronat honorowy

ZAŁĄCZNIK 1. Edukacja obywatelska. Moja checklista umiejętności

Instrukcja korzystania z checklisty kompetencji w edukacji obywatelskiej

Dołącz tę listę do każdego działania, które realizujesz w ramach edukacji obywatelskiej.

Systematycznie zaznaczaj, które umiejętności ćwiczyłeś/ćwiczyłaś, oraz zapisuj datę.

Dzięki temu:

- sprawdzisz, jakie umiejętności rozwijasz najczęściej,
- zauważysz, które kompetencje wymagają jeszcze ćwiczeń,
- zobaczysz postęp w swoim rozwoju w ciągu roku szkolnego,
- łatwiej przygotujesz podsumowanie swoich działań w portfolio,
- lepiej zaplanujesz kolejne projekty i aktywności.

Pamiętaj! Ta lista jest dla Ciebie, im rzetelniej ją wypełnisz, tym bardziej pomoże ci świadomie się rozwijać.

1. Poszukiwanie i analiza informacji

- ☐ Szukam informacji z różnych źródeł
- ☐ Sprawdzam, kto napisał tekst i czy jest wiarygodny
- ☐ Odróżniam fakty od opinii
- ☐ Rozpoznaję fake newsy i dezinformację
- ☐ Potrafię wybrać najlepsze źródła

Daty, kiedy ćwiczyłem/am: _____

2. Wyrażanie własnego zdania i argumentowanie

- ☐ Zastanawiam się nad swoim stanowiskiem
- ☐ Formułuję opinię opartą na faktach i wartościach
- ☐ Słucham opinii innych z ciekawością
- ☐ Uzasadniam swoje zdanie argumentami
- ☐ Poznaję różne punkty widzenia
- ☐ Proponuję różne rozwiązania w zależności od sytuacji

Daty: _____

3. Dialog w kwestiach spornych

- ☐ Proponuję tematy do rozmowy
- ☐ Ustalam zasady dobrej dyskusji
- ☐ Biorę udział w rozmowach o bieżących sprawach
- ☐ Organizuję lub uczestniczę w debatach
- ☐ Słucham różnych stron w sporach społecznych

Daty: _____

ZAŁĄCZNIK 1. Edukacja obywatelska. Moja checklista umiejętności

4. Rozwiązywanie problemów społecznych

- ☐ Wskazuję ważny problem do rozwiązania
- ☐ Wybieram narzędzia działania (np. budżet obywatelski)
- ☐ Tworzę plan działania
- ☐ Realizuję projekt społeczny
- ☐ Analizuję efekty mojego działania

Daty: _____

5. Wpływanie na władze publiczne

- ☐ Dyskutuję o wyborach i roli przedstawicieli
- ☐ Analizuję programy kandydatów
- ☐ Rozmawiam z przedstawicielami władz
- ☐ Piszę petycję lub biorę udział w konsultacjach
- ☐ Uczestniczę w legalnym proteście

Daty: _____

6. Załatwianie spraw urzędowych i ochrona praw

- ☐ Wypełniam formularze w urzędzie
- ☐ Piszę pismo lub skargę
- ☐ Wyszukuję akty prawne i znam swoje prawa
- ☐ Proponuję zmiany w zasadach szkolnych
- ☐ Korzystam z procedur ochrony praw
- ☐ Używam prawa dostępu do informacji publicznej

Daty: _____

ZAŁĄCZNIK 2. Edukacja obywatelska. Informacja zwrotna do działania

Instrukcja korzystania z formatki informacji zwrotnej do działania

1. Po zakończeniu każdego ważnego działania lub projektu w edukacji obywatelskiej wypełnij tę formatkę.
2. Wpisz nazwę działania i datę, aby było łatwo się do nich odwołać później.
3. Opisz, co udało ci się zrobić – podkreśl swoje sukcesy i mocne strony.
4. Zastanów się, co można poprawić lub zrobić inaczej następnym razem – to ważne dla twojego rozwoju.
5. Wskaż, jakie umiejętności ćwiczyłeś/łaś podczas działania, np. korzystanie z informacji, dialog, organizowanie projektu itp.
6. Napisz, jakie masz plany na kolejne kroki – co chcesz robić, aby się rozwijać dalej.
7. Jeśli masz możliwość, poproś nauczyciela lub opiekuna o wpisanie swoich uwag i wskazówek.

1. Nazwa działania / projektu:

2. Data wykonania/zakończenia:

3. Cel działania / projektu

4. Kryteria sukcesu:

5. Co udało się zrobić?

(Opisz, co zostało zrealizowane, co poszło dobrze)

6. Co można poprawić lub zrobić inaczej następnym razem?

(Wskaż obszary do rozwoju lub napotkane trudności)

7. Jakie umiejętności ćwiczyłeś/łaś podczas tego działania?

(Odwołaj się do checklisty kompetencji lub napisz własne)

8. Jakie są twoje kolejne kroki?

(Co planujesz zrobić, by rozwijać się dalej)

9. Komentarz (informacja zwrotna) nauczyciela:

Doceniam: (wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy, działania obywatelskiego czy projektu)

Poprawy/uzupełnienia wymaga: (odnotowanie tego, co wymaga poprawy lub uzupełnienia)

Możesz to poprawić: (podpowiedzi, w jaki sposób powinno się poprawić)

Aby się rozwijać, możesz/spróbuj: (wskazówki, w jakim kierunku pracować dalej; co zrobić, aby w przyszłości osiągnąć cel)

ZAŁĄCZNIK 3. Edukacja obywatelska. Przykład karty do oceny pracy ucznia (za pomocą stopnia).

Karta oceny pracy ucznia

Imię i nazwisko ucznia: _____

Data: _____

Nazwa pracy / projektu: _____

Kryteria (przykładowe)	Ocena (np .1–5)	Komentarz / uwagi
1. Zrozumienie tematu a. Praca odpowiada na postawione pytania b. Uczeń wykazuje znajomość podstawowych pojęć i faktów		
2. Samodzielność i zaangażowanie a. Praca została wykonana samodzielnie b. Uczeń wykazuje inicjatywę i chęć do działania		
3. Kreatywność i oryginalność a. Praca zawiera nowe pomysły lub nietypowe rozwiązania b. Uczeń używa różnych źródeł lub metod		
4. Umiejętność argumentacji a. Argumenty są logiczne i dobrze uzasadnione b. Uczeń potrafi odróżnić fakty od opinii		
5. Współpraca w zespole a. Uczeń aktywnie uczestniczy w pracy grupowej b. Szanuje zdanie innych i potrafi konstruktywnie rozwiązywać konflikty		

ZAŁĄCZNIK 3. Edukacja obywatelska. Przykład karty do oceny pracy ucznia (za pomocą stopnia).

Kryteria (przykładowe)	Ocena (np. 1–5)	Komentarz / uwagi
6. Praktyczne zastosowanie wiedzy a. Praca pokazuje, jak zdobyta wiedza może być użyta w praktyce b. Uczeń podejmuje konkretne działania na rzecz społeczności		
7. Jakość prezentacji lub raportu a. Praca jest czytelna, uporządkowana i estetyczna		
Ogólna ocena		

Dodatkowe uwagi nauczyciela:

Wskazówka. Zaproponowane w tabeli kryteria sukcesu (oznaczone cyframi) są zbyt ogólne, ponieważ np. pojęcie „jakość prezentacji” lub „współpraca w zespole” (każde z tutaj wpisanych) nie jest mierzalne, tylko uznaniowe. Każde z nich wymaga uszczegółowienia: „Po czym poznam, że to jest właściwa jakość albo że to jest dobra współpraca?”, i zamiany na konkrety. Stąd propozycje oznaczone literami.

ZAŁĄCZNIK 4. Edukacja obywatelska. Arkusz autorefleksji ucznia

Etap przygotowania:

Dlaczego wybieram to działanie?

Co zamierzam osiągnąć, realizując to działanie? Jaki jest mój cel?

Kiedy uznam, że odniosłem/odniosłam sukces? Po czym to poznam? Jakie są moje kryteria sukcesu?

Etap podsumowania:

Jaki jest efekt mojego działania? Co zostało zrobione?

ZAŁĄCZNIK 4. Edukacja obywatelska. Arkusz autorefleksji ucznia

Jakie trudności lub wyzwania pojawiły się w tym działaniu? Jak sobie z nimi poradziłem/ poradziłam? Co pomogło mi je przezwyciężyć?

Jak inni reagowali na to działanie? Jak je oceniali?

Co udało mi się osiągnąć? Czy uważam to za sukces?

Jak oceniam to działanie? Co zrobiłbym/zrobiłabym ponownie tak samo?
Co zrobiłbym/ zrobiłabym inaczej?

ZAŁĄCZNIK 4. Edukacja obywatelska. Arkusz autorefleksji ucznia

Czego nauczyłem/nauczyłam się o tym temacie dzięki działaniu?

Czego nauczyłem/nauczyłam się o sobie dzięki temu działaniu?

Wskazówka – samoocenę można rozpocząć od zadania uczniom pytań:

- Co uznajesz za najważniejszy efekt swojej pracy/pracy zespołu?
- Z czego w swojej pracy jesteś zadowolony/zadowolona?
- Które zadania/działania realizowane przez ciebie były najtrudniejsze? Jak myślisz, co było tego powodem? Jak można w przyszłości pokonać te trudności?
- Które zadania/działania realizowane przez ciebie były najłatwiejsze? Co było tego powodem?
- Jaka była twoja pierwsza refleksja po zakończeniu pracy/działania? Czy twoja refleksja zmieniła się od tego czasu? Jak myślisz, dlaczego?